

Vlissingen en het Van Dishoeckhuis

De glorie van het laat 17de-eeuwse Paleis Het Loo is herleefd en de bezoekers stromen toe. Hier was het Willem III van Oranje, die de macht van wat later Nederland zou gaan heten tot uitdrukking wilde brengen, nu hij ook nog Koning van Engeland was.

In zijn directe omgeving was een aantal mensen als Van Nassau Odijk, Van Keppel, Van Reede en Baer van Slangenburg, die met een slot als Het Loo wilde concurreren en voor de eeuw ten einde was bouwden zij op het-land buitens als De Voorst, Middachten, Amerongen, Zeist en de Slangenburg bij Doetichem. Zoveel pracht en praal vroeg om navolging en na alle barre jaren van oorlogen maakte de conjunctuur het mogelijk, dat ook burgers in de steden zich paleisachtige woningen konden permitteren. De vraag naar modieuze luxe werd bovendien beantwoord door het toestromen van talrijke kunsthandwerkers, wie het leven in Frankrijk onmogelijk was gemaakt, omdat zij tot een protestante kerk wilden behoren. Zij brachten de smaak uit Frankrijk mede, zoals die heerste aan het Hof van Lodewijk XIV. Weliswaar was hij als Koning gehaat, maar de verfijning van de decoratiekunst uit zijn omgeving, die dan ook later naar hem genoemd zou worden, brachten de vluchtelingen mede. De Koning-Stadhouder maakte gaarne gebruik van hun kunnen en daarom volgden ook zijn omgeving en de burgers in de steden deze smaak. Tapijtwerkers, zilversmeden, graveurs, tekenaars, houtbewerkers en architecten, zij waren er opeens in overvloed en gaven nieuwe kleur en vorm aan de interieurs in Nederland. De vraag werd zo groot, dat ook Zuid-Nederlanders naar het Noorden kwamen, waar de techniek van het bouwen in baksteen tot in de finesses beheerst werd. In Den Haag wensten de leden van de Staten

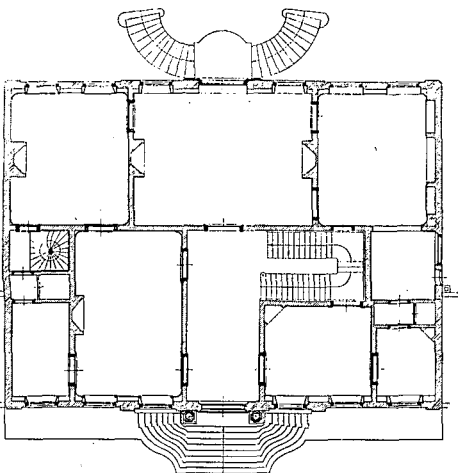
zich een representatief huis en in de andere steden konden degenen die 'op het kussen' zaten of anderszins welgesteld waren niet achterblijven. Zo ontstonden in de diverse provinciale hoofdsteden de patricierswoningen en ook de havensteden als Rotterdam, Hoorn, Enkhuizen en Vlissingen kregen in de eerste helft van de 18de eeuw langs de grachten, kaden en havens steeds meer brede, liefst natuurstenen, gevels, versierd met gebeeldhouwde wapens, ornamenten en toespelingen op de bron van welvaart van de bewoner of op zijn liefhebberijen of gewenste deugden.

In Den Haag staan deze stadspaleizen langs het Voorhout en de Vijverberg. In Leiden zien we ze langs het Rapenburg. Die langs de Rotterdamse Boompjes zijn in 1940 verwoest. In Delft staan ze langs de Oude Delft en Korenmarkt, later merendeels in gebruik voor de Hogeschool en andere openbare instellingen. Middelburg had zijn Van de Brandehuis door dezelfde architect gebouwd als het Van Dishoeckhuis en diverse andere rijk versierde huizen.

In Vlissingen, sedert 1581 in eigendom aan de Oranjes gekomen, stonden ze aan de Houtkade. Maar de 'de Werf' groeide en groeide en de Houtkade werd werfterrein. Het Beeldenhuis van de familie Westerwijk werd in 1930 al gedemonteerd, waarna de gevel werd overgebracht naar de Hendrikstraat.

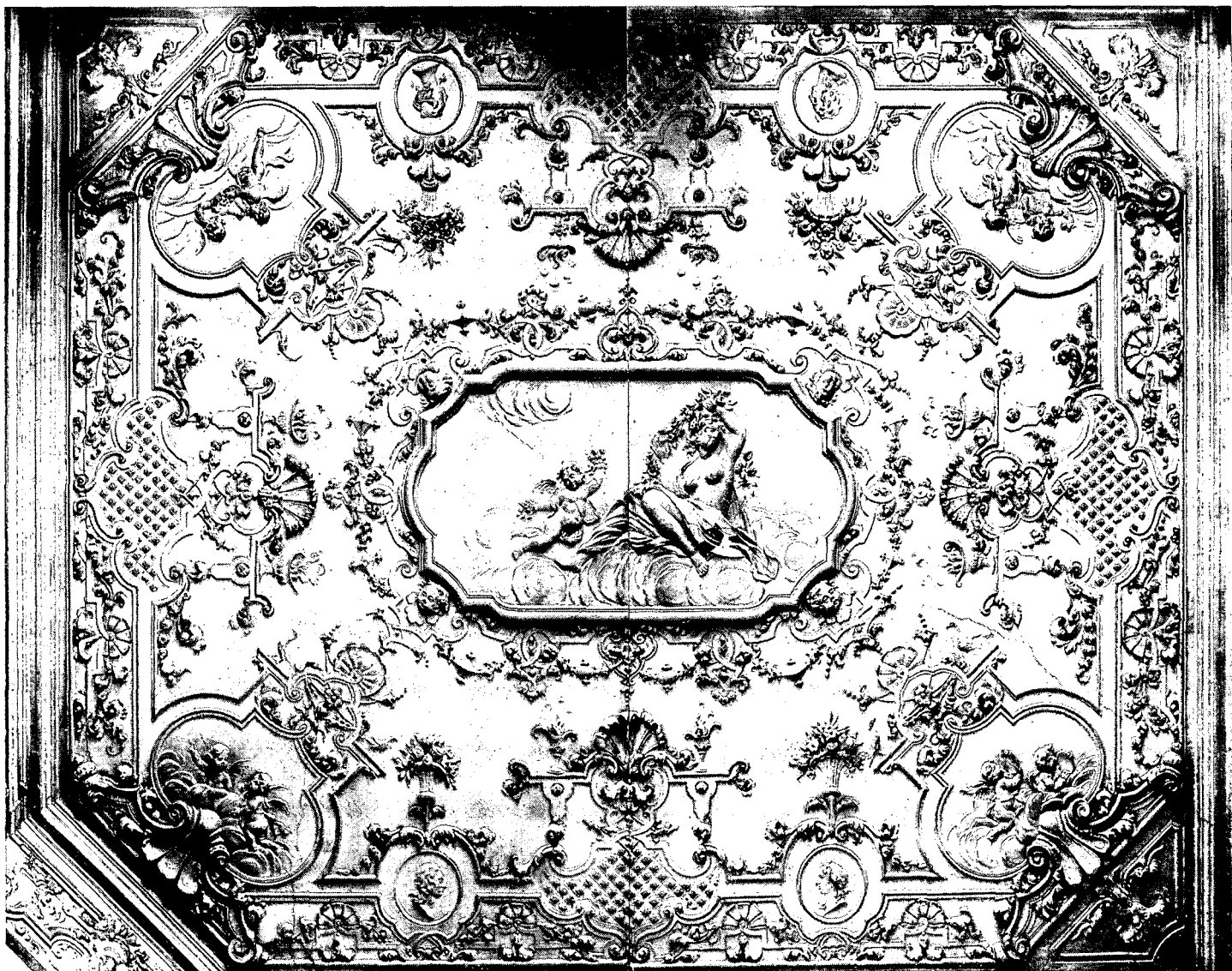
Het Van Dishoeckhuis leek daarvoor niet geschikt, daar het geheel van baksteen is gebouwd, maar er blijkt nu toch een methode te zijn om ook bakstenen gevels te verplaatsen. In het klein is hiervan reeds gebruik gemaakt bij het overplaatsen van boerderijen en woningen naar het Openluchtmuseum te Enkhuizen en ook in het buitenland zijn reeds gehele gebouwen verrold of vervoerd.

Plattegrond van het huis van Dishoeck te Vlissingen, opm. en tekening W. J. Berghuis, 1956

DE FAMILIE VAN DISHOECK EN HUN STADSPALEIS

Ewout Van Dishoeck, Heer van Domburg, had in Indië carrière gemaakt en kwam in 1717 als Directeur van Bengalen terug in het Vaderland met een welvoorzene beurs. Ginds had hij Johan van Westerwijk afkomstig uit Goes, geholpen. In het Vaderland teruggekeerd, liet de laatste aan de Houtkade, waar iets later de zoon van zijn weldoener zich ook een stadspaleis zou laten bouwen, een huis bouwen met een natuurstenen gevel met grote beelden versierd. Als architect had Van Westerwijk reeds de Antwerpse Jan Pieter van Bourscheit in de arm genomen, die het atelier van zijn vader, een bekend beeldhouwer, had overgenomen en zich meer en meer op de architectuur ging toelekken. Vader Van Bourscheit was al be-

Het prachtige stucplafond van Van Bourscheit in de rechter voorkamer, dat zonder problemen te herstellen is. In het midden is Flora afgebeeld, in de hoeken putti die waarschijnlijk de vier zintuigen (reuk, smaak, gezicht en gehoor) voorstellen. Foto's: Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist.

kend met Noord Nederlandse opdrachtgevers, vooral in Rotterdam, maar ook de zoon was snel ingewerkt in de Noord Nederlandse milieus van geïmmigreerde Franse artiesten, waarvan Daniel Marot de bekendste was geworden door zijn diverse opdrachten aan het Hof en in Haagse kringen.

Breder opgezet dan het weliswaar rijk versierde maar niet zo grote huis voor Van Westervijk kreeg het Van Dishoeckhuis boven de begane grond twee volle verdiepingen van zeven vensters breed. De ingangspartij werd terugliggend ontworpen, waardoor de hoge stoep voor het sousterrain een nog grotere plastische werking kreeg. Naast de ingang twee zuilen, die een balkon dragen, waarop de voetstukken staan voor twee beelden: Pallas Athene en Mars: Vrede waarin cultuur gedijdt overwinnend op Mars, God van de oorlog. De beelden flankeren een nis, waarin het middelste verdiepingvenster in lofwerk is gevat en bekroond wordt door een opzetsstuk met een forse palmet, die voor een halfcirkelvormig venster van de tweede verdieping staat. De grote doorlopende nis, die Van Bourscheit steeds weer gebruikte in de middelpartijen van zijn huizen, wordt gesloten door weer een beeldhouwd motief van

een buste in een palmet.

Deze beeldhouwde bekroning komt alleen aan het Van Dishoeckhuis voor; aan het Van den Brandenhuis te Middelburg was de nis eenvoudiger gesloten, evenals aan het huis voor Adrien Huguetan te Den Haag, later Koninklijke Bibliotheek. Boven de gootlijst klinkt de middenpartij uit in een middenstuk van een gebroken segmentvormige tympaan en wordt bekroond met de beeldhouwde familiewapens, gehouden door de steeds weer toegepaste putti of spelende knaapjes. Het tympaan staat boven de middelste drie vensters, die tussen natuurstenen verticale banden gevat zijn, zogenaamde lisenen, en dit gedeelte springt een weinig naar voren. De resterende telkens twee buitenste vensters staan tesamen tussen natuurstenen lisenen en worden boven de gootlijst bekroond door ronde dakkapellen. Alles bijeen een zeer overwogen evenwichtig ontwerp, waarin de rechthoekige vensters, waarin men aanvankelijk kleine glazen tussen houten roeden gehad heeft, mooi contrasteren met de boogvorm van de nis, het tympaan, de dakvensters en de bovenzijde van de sousterrainvensters. De vensters hebben thans zg. Empire-ruitjes, die in dit geval zeer duidelijk uit de

tijd van de Keizer, namelijk Napoleon dateren. Hij kwam in 1808 te Vlissingen, aan welke haven hij veel belang toekende en werd in het Van Dishoeckhuis ontvangen. Voor hem is kennelijk ook het balkonhek gemoderniseerd. In het ook door Van Bourscheit gebouwde huis Der Boede onder Koudekerke, kunnen we nog zien, hoe zo'n hek er aanvankelijk uitgezien moet hebben. Een lichtig smeedijzeren gebogen bescherming, waarnaast de beelden op het balkon tot hun recht komen. Ook oude foto's van het huis Van den Branden te Middelburg tonen zo'n lichtig hekwerk op het balkon boven de deur.

Ook inwendig was het huis zeer luxueus. Langs de wanden tapijten of schilderijen, op de vloeren marmer of brede delen en hier en daar beeldhouwwerk. Wat meegenomen kon worden is in de Franse tijd door de toenmalige eigenaar Van Doorn, die gehuwd was met een nazaat van Van Dishoeck meegenomen en gered voor het Engelse bombardement van 1809. Niet uitneembaar echter waren de rijk versierde stucplafonds in vrijwel alle kamers van beide verdiepingen, in de hal en boven het trappenhuis, dat rechts achter de voorkamer ligt. Eerst de laatste jaren is er in

De verwaarloosde voorgevel van het Van Dishoeckhuis is nog geheel intact. De rijk gedetailleerde ingangspartij met de beelden van Pallas Athene en Mars: Vrede, waarin cultuur gedijt, de God van de Oorlog overwinnend.

de kunstgeschiedenis belangstelling gekomen voor dit lang verwaarloosde onderdeel van de decoratieve kunst.

In de 17de eeuw had men balkenplafonds, al of niet met ranken, bloemen en vogels beschilderd. Daarop volgden plafonds met omlijste motieven in het midden en in de hoeken, waarin soms schilderijen werden aangebracht, die een suggestie van ruimte gaven. In Oost- en Zuid-Nederland bracht men soms in de 17de eeuw reeds stuc aan over de balken met motieven in de verdiepte velden. In de 18de eeuw echter wenst men opeens veel meer licht in de kamers en worden grotere vensters mode. De plafonds wenst men dan wit gestuct met motieven in relief. Aanvankelijk blijven dat omlijste velden binnen een samenhangend geheel, later worden de motieven hoofdzaak en gaan het gehele vlak overspelen. In Holland had men bovendien voorliefde voor gewelfde plafonds over belangrijke ruimten, of alleen een gewelfde rand, zogenaamde koof. In Zeeland zien we dat minder. Wel bijvoorbeeld in het voormalig buitengoed St. Jan ter Heere bij Domburg en nog aanwezig in een klein gebouwtje als de koepel van de Griffioen in Middelburg, die ook in 1733 tot stand kwam. Daar de vrouw des huizes tijdens de bouw een Van

den Branden was, zal ook dit gebouwtje van de hand van architect Van Bourscheit zijn. In de haast bij het vertrek toen het Engelse bombardement dreigde, kon men er niet aan denken stucplafonds mee te nemen. Later, in de 20ste eeuw heeft men geleerd, dat stucplafonds verplaatst konden worden en aangevuld met afdrukken van de aanwezige motieven. Zo is in 1923 reeds een plafond uit een huis aan de Oude Delft in Delft overgebracht naar Den Haag. De Heer Thurkow had als student in het Oude Delft 2 gewoond en toen hij later hoorde, dat het huis gemoderniseerd zou worden, liet hij door de beeldhouwer Alexander het plafond overbrengen en aanvullen voor een kamer in zijn huis aan het Plein 1813 in Den Haag, waar het altijd nog aanwezig is. Van dat plafond weten we wie de maker was. Het was in een heel plastische Lodewijk XIV-stijl versierd met bijna gemodelleerde putti.

Ook deze smaak komt tenslotte uit Frankrijk, waar diverse stadspaleizen, zoals in het Marais in Parijs ook van gestucte plafonds zijn voorzien. Stucwerk werd echter verbreid en gemaakt door Noord-Italiaanse artiesten, die rondreisden van het ene Hof naar het andere, waar maar iets gebouwd werd en versierd moest worden. Op den duur vestigden de

stucwerkers zich soms ergens, waar veel werk was en zo is een aantal Italiaanse families in Noord Nederland blijven hangen, waar rond het Stadhoudelijk milieu veel werk was. De plafonds in de Middelburgse en Vlissingse huizen lijken veel op die in Den Haag en Leiden, maar hebben toch ook eigen kenmerken, die meer direct op de Franse ornamentprenten teruggaan. Waarschijnlijk kende Van Bourscheit stucwerkers, die hij ook in Antwerpen aan werk hielp. Een van de stucplafonds in het Van Dishoeckhuis, te weten dat het in het linker-kabinet is zelfs vrij direct geïnspireerd op een plafond in het Hotel Soubise, thans Nationale Bibliotheek in Parijs. Het kabinetje is toegankelijk van de linkerzijkamer uit. Daar is het plafond gecomponeerd rond een middendeel, met voorstelling van een stede-maagd met zwaard van het Recht in gezelschap van putti met fascenbundel, symbool van het stedelijke Recht van de stad Rome. In de hoeken zien we dan ook busten van Romeinse keizers. Dit zal de werkkamer van Van Dishoeck geweest zijn als burgemeester van Vlissingen. In de rechter voorkamer is in het midden Flora afgebeeld en in de hoeken weer een putti, die waarschijnlijk vier zintuigen voorstellen, de reuk met bloemen, de smaak met een schotel voedsel, het gezicht met twee spiegels en waarschijnlijk het gehoor. Aan de lange zijden twee busten, mogelijk de bouwheer en zijn vrouw. De schouw in de zaal op de eerste etage en het plafond in de tuinkamer zullen door Napoleons bezoek vernieuwd zijn met de hem zo dierbare Egyptische motieven.

Na de val van Napoleon is het huis door de stad overgenomen van het Domeinbeheer, waaronder het gekomen was na het vertrek van de Fransen, die het voor hoge marine-functionarissen in bezit hadden genomen. Bij die overname heeft Koning Willem I als opvolger van zijn voorvaderen, die de stad immers in eigendom hadden bezeten, geest, dat het pand immer bij bezoeken aan Vlissingen van een Oranjevorst beschikbaar moest zijn.

*drs. Herma M. van den Berg
Voormalig Wetenschappelijk
Medewerkster van de
Rijksdienst voor de
Monumentenzorg*

Van dezelfde auteur verschenen uitvoerige studies over Vlissingen en de bouwmeester van het Van Dishoeckhuis, t.w.:

- Het architectonische werk van J. P. van Bourscheit de Jonge in de noordelijke Nederlanden in 'Opus Musivum'; bundel studies aangeboden aan Prof. O. D. Ozinga t.g.v. zijn zestigste verjaardag, Assen 1964.

- Bulletin K.N.O.B. - Jaargang 9 - afl. 3 - juni 1956, Het Raadhuis van Vlissingen in de stedenbouwkundige ontwikkeling van de stad.